

Én írónak készültem: semmi másnak — vallotta diákkoráról az ötvenéves Krúdy Gyula. Aztán: „Az írói működésemről is mondjak valamit? Tudja Isten, úgy megszoktam, mint egy jó kabátot. Bizonyára akkor is írnek, ha ez nem volna szükséges a létfenntartáshoz” — mondta munkássága delelőjén.

1878. október 21-én született Nyíregyházán. Tanulóéveiről nem sokat tudunk; tény, hogy a nyíregyházi gimnázium nyolcadikosa már állandó szerzője a helyi, s több hírlap tárcarovatának. Iskolai lapokat szerkesztett. Ami ennél is érdekesebb: Krúdy és néhány tanuló társa megalapította a Nyíregyházi Sajtóirodát, amely — akár egy kis hírügynökség —, anyagokat küldözgetett a fővárosi lapoknak. Így a nevezetes tuzséri hipnózisstragédiáról a 16 éves Krúdy riportsorozatát írt a budapesti újságoknak.

KRUDY A HUSZAS ÉVEKBEN

Nagy kocsmázó, nőhódító

Tanulóévek

Jól megtermett, koraérett, nagy erejű ifjú volt. Már diákkorában magányos kóborló, nagy kocsmázó és nőhódító. E korai esztendőiben ismerkedett össze Kálnay Lászlóval, az akkor jónevű íróval, és Dálnoki Gaál Gyulával, a nyugdíjas vándorszínésszel. Szeretettel fogadták be az ifjú írójelöltet. Mindketten nagy hatással voltak rá, figurájuk számtalanszor előbukkan írásaiban.

Krúdy még érettségi előtt Gáspár Imre hívasára szökött el a szülői háztól, hogy a Debreceni Ellenőrhez beálljon hírlapírónak. Szülei és tanárai csak nagy rábeszélések árán tudták az iskolapadba visszacsalogatni. Érettségi után azonban elfoglalta szerkesztőségi asztalát Debrecenben. Ekkor, 1895 nyarán vívta első párbaját.

Krúdy már fiatal korában rendkívüli termékeny volt. Az eddigi kutatások szerint 1892-ben, 14 éves korában, a Szabolcsi Szabadsajtóban jelent meg az első novellája, s attól kezdve valóságos áradótt az írásokat. Voltak olyan hónapok, hogy minden harmadik napon megjelent valahol egy írása. A bibliográfia szerint 1904-ig 55 hazai újságban publikált, közte például — s ez az életrajz egyik rejtélye — az Orsova című hetilapban is, amely egy időben a diák Krúdy írásaira épült!

Három hónapot töltött Debrecenben. Itt kezdte állandó éjszakai kázásokkal tarkított sajátos életmódját, amely rövidebb megszakításokkal ugyan, de élete végéig jellemző rá. Nagyvárád volt a következő állomás, ahol fél esztendőt töltött, s ha lehet, még jobban átadta magát az önmészítő életvitelének. Körös-parti napjaihoz egy legenda is fűződik: a Szabadság szerkesztőségében együtt dolgozott volna Ady Endrével. Ez tévedés, mégis számos visszaemlékezésben, tanulmányban olvasható. Ady több mint három évvel Krúdy után került Váradra!

A nagy álom: Pestre kerülni, fővárosi hírlapíróvá, sőt, íróvá lenni. Krúdy többször is leírta 1896-os Pestre érkezését, s azt is, hogy először végigpillantva az emeletes házakon, a városi forgatagon, így szól magában: „Ezt meghódítom!” Az ifjú írójelölt a Gyöngytyúk (ma Gyulai Pál) utcában bérelt hónapos szobát, s mint a Fővárosi Lapok kötelékébe tartozó novellista, szorgalmasan dolgozott. Hamarosan közelebbi kapcsolatba került az Egyetértéssel, majd egyre sürűbben jelent meg neve a Magyarországon, az Előkelő Világ, a Divat-

szalon, s több más lap hasábjain. Életének e korai szakaszáról — a század első évtizedéről — meglehetősen ellentmondók az adatok. A mesemondó lovag ködbe burkolózik.

Némi támpontot egyedül művei nyújtanak, amelyek — amint ez egyre inkább sejthető és bizonyítható — számtalan életrajzi adatot, mozzanatot rejtenek. Voltaképpen a saját életét írta. Nagy regényeinek egész sorában (A vörös postakocsi, Nagy kópé, Velszi herceg, Rezeda Kázmér szép élete, Hét bagoly stb.) és novellák százaiban írt magáról, legtöbbször a főhős szerepét is elvállalva. A kutatás külön területe lehet a Krúdy-írók és a valóságos események közötti összefüggések elemző feltárása. Összehasonlítása a rendkívül hiányos Krúdy-életrajz kiegészítésére.

Érdekes, hogy Krúdy sokáig tagadta, hogy Szindbád figurája — részben — ő maga lenne. Más esetekben viszont segítségünkre siet. Az ősi utazások a vörös postakocsin című regényének második kiadása elé (1925) új előhangot írt. Ebben olvasható: „Nemcsak Alvinczi Eduárd halt meg azóta — a bécsi lóversenyen, ahol daldalait és bukásait aratta —, hanem sokan meghaltak, akiknek neve, alakja előfordul ebben a regényben.” Alvinczi sem költött figura. Mintájával a híres mágnás és szerencsejátékos Szemere Miklós, Krúdy ismerőse szolgált. Számtalan írásában szerepelteti — néhol valódi nevén —, csakúgy mint például Pilisy Rózát, szeretett kaméliás hölgyét, vagy Marinovich Jolánt, ama „kakasos ház” tulajdonosát, ahol az író egy ideig lakó is volt.

Írásainak lapjain azonban nemcsak ő maga, hanem életének, mindennapjainak szereplői is felvonnak. Szerelmek, barátai, ismerősei... (Egy lelkes amatőr kutató, a debreceni Perepatits Antal haláláig azzal foglalatzkodott, hogy megkeresse a Krúdy-regények még élő szereplőit. Sokat meg is talált közülük, beszélt is velük. Főképpen az életmű jelképévé vált „A vörös postakocsi históriája” igazgató.)

Ötvenyolc kötet

A Krúdy-írók varázsához tartozik, hogy lapjain kirajzolódik a század eleji Budapest élete. Féja Géza írja: „... jóformán a békebeli magyar élet minden érdemes személyiségét elvonultatja előttünk... A kedvünkért hangnemet

Évforduló

Különcgaléria

Szoba a Gyöngytyúk utcában

Ki volt az álmohajós Szindbád?

vált, új műfajt teremt az emlékirat és a széppróza mezsgyéjén.” E műfaj már idősebb korban, a Tegnapi kódlovagjai című sorozatában — és könyvében — csúcsosodik.

Krúdynál jól felismerhetők az egyes stílusorszakok. Mikszáthosnak — de talán helyesebb útkeresőt mondani — nevezett korszaka 1911-ben zárul, ekkor tűnt fel az álmohajós Szindbád alakja. Írásaiban ettől kezdve a hangulatok, a nyugodt pasztellképek játszottak nagyobb szerepet. Kevesebb a cselekmény, s megkezdődik ez a különös, sokszor ironiával telt, senkihez és semmihez nem hasonlítható múltbanzés, amelyet egyes irodalomtörténészek lidércnyomásos novellisztikának is neveznek, s amelyből Krúdy remekművei táplálkoznak. Elképzelhetetlen bűvészmetaványokra képes. Nem véletlenül írta Kellér Andor: „Senki sem tud semleges maradni iránta.”

A perzselő láng azonban nem egyik pillanatról a másikra lobbant fel. Ott pislákol már Krúdy korábbi írásában is, amelyek legnagyobb részt a szülői házból, a szeretett szűkebb pátriájának legendáiból táplálkoztak. A Nyírvidék — fogalom. Kimeríthetetlen kincsébánya a fiatal író számára, aki főként 1902 és 1907 között írta nagyszerű Gaál és Zathureczky novelláit, amelyek a hanyatló kisnemesi világot tárták elének a misztikus szülőföld képével együtt. Anekdota és tragikum vegyül ezekben a történetekben, amelyek már sok-sok különcöt vonultattak fel, jelezve az író későbbi vonzalmát irántuk.

Termékenysége, munkabírása szinte rendkívüli, legfeljebb kedves mesemondójáéhoz, Jókai Móréhoz hasonlítható. Első kötete még Pestre kerülésének esztendejében, 1897-ben napvilágot látott, Üres a fészek címmel.

A kötetkiadásokhoz is kapcsolódik egy rejtély. Szinnyei József (A magyar írók élete és munkái) ír egy 1896-os Krúdy elbeszélés kötetéről, amelynek Szóktetés a kaszárnyából a címe. A kutatások legújabb eredménye: a kötetre közölt előfizetési felhívás előkerült egy korabeli újságból, de a könyvet még senki nem látta. Valószínű, meg sem jelent.

Amikor A vörös postakocsi megjelent — minden kiadást beleszámítva — már 58 kötet állt mögötte. Ekkoriban vált igazán népszerű íróvá. Nagy kedvvel dolgozott, bár meglehetősen szűkös körülmények között élt második családjával, szeretett paradicsomában, a Margitszigeten. A forradalmat üdvözölte, elvállalta a Néplap főszerkesztő-helyettesi tisztjét; 1919 februárjában Kápolnára utazott, ahol Károlyi Mihály felosztotta birtokát. Könyvet is írt az eseményről, „Kápolnai földosztás” című riportkönyve egyike legtrikáiban előbukkanó munkáinak. A Néplap után életében még egyszer

vált „lapgazdává”, 1921-ben, amikor megalapította és szerkesztette a Szigeti séták-at. Ez a lap pénzühiány miatt hamarosan megszűnt.

Vagyontalanság

A Tanácsköztársaság bukása után az irodalmi jobboldal heves támadásokat indított Krúdy ellen. Anyagi körülményei még jobban romlottak, bár továbbra is dolgozott, kötetei is megjelentek. Életmódján nem változtatott, házassága válságba jutott, betegeskedett. Szinte hihetetlen, hogy e nehéz időkben is remekműveket vetett papírra, sőt életének utolsó szakaszában csodálatraméltó módon ismét megújította művészetét, szinte újra értékelte és élte korábbi alkotásait. A közelgő halál emlékei vibráltak előtte, de lila tintás apró betűivel lankadatlanul rötta a sorokat, bravúros művek kerültek ki a keze alól.

Élete végső szakaszában több súlyos megrázkódtatás is érte. Kedves szigetét el kellett hagynia; új otthona az óbudai Templom utca. Az életkedvtől és erőtől duzzadó makkegészséges embernek tudomásul kellett vennie, hogy a szíve, tüdeje, mája rakoncátlanok, hogy le kell szoknia a borivásról. Ez ugyancsak nagy megpróbáltatás volt számára, nem is tudta sokáig megtartani a tilalmat. Kénytelen szanatóriumba vonulni, tanulni kezd, történelmi tanulmányokat forgat. Készülődik királyregényeinek — Mohács, Fesztett király, Az első Habsburg — megírására. E művek ismét csak arra hívják fel a figyelmet, hogy a magyar irodalom e magányos alakja miképpen tudott új területeket hódítva, élete alkonyán másodszer is újítani művészetét. Közben megszokott figuráit sem hagyta el. Ebben az időben készült el a Boldogult úrfikoromban című bravúros regénye, amely egyik csúcspontja az életműnek. A Rothermere-díj odaítélésének feltételként felcsap könyvkiadónak: saját költségén kénytelen megjelentetni Az élet álom című novelláskönyvét, amely Krúdy immár klasszikussá vált elbeszéléseit tartalmazza, közöttük például A hírlapíró és a halál.

Utolsó hónapjaiban már nehezen mozdult ki Óbudáról, legfeljebb kéziratokkal ballagott a belvárosba. De már ezt sem szívesen tette, sokszor megvárakoztaták a szerkesztőségi előszobákban. Halála évében, 1933-ban kilakoltatási határozatot kap kézhöz óbudai lakásában, s vagyontalansági nyilatkozatot kell tennie...

(Folytatjuk.)

FEHÉR BÉLA